

INSTYTUT PRAWA USTROJOWEGO

Opracowanie przygotowane w ramach projektu:

OBYWATELU MASZ PRAWO!

Tytuł opracowania:

*Problem obywatelstwa w Izraelu
(ekspertyza specjalistyczna)*

Autor opracowania:

Dr hab. Marcin Szydysz

Strona 1 z 23

NAUKA DLA
SPOŁECZEŃSTWA

Spis treści

Wprowadzenie	3
Syjonizm.....	4
Prawo Powrotu.....	7
Ustawa o obywatelskie z 1952 r.....	15
Bibliografia:.....	21

Wprowadzenie

Izrael jest państwem, które samo nazywa się jedyną demokracją na Bliskim Wschodzie. Rzeczywiście rządy tego państwa odwołują się do zasad i standardów typowych dla demokracji przedstawicielskiej, a samo państwo jest postrzegane jako demokracja liberalna. Izraelski parlament jest wyłaniany w wyniku wolnych wyborów. Większość parlamentarna konstruuje koalicję, która ustala skład rządu. W Państwie Żydowskim funkcjonują instytucje, których odpowiedniki działają również w zachodnich demokracjach. Izrael jest krajem akceptującym trójpodział władzy. W jego ramach każda z władz jest niezależna i jej kompetencje dają gwarancje balansu i ograniczają dwie pozostałe.

Obywatele Izraela mają formalne gwarancje praw i wolności zgodnie z zasadami ustalonymi przez standardy międzynarodowe¹. Działalność wszystkich służb jest limitowana przez prawo i muszą one postępować w granicach kompetencji, które im przyznano.

Dlatego można byłoby przypuszczać, że rozwiązania związane z kwestiami obywatelstwa są podobne do tych w państwach zachodnich. Tak jednak nie jest. Są one regulowane w specyficzny sposób. Obok aktu prawnego, który mówi o zasadach otrzymania obywatelstwa poprzez naturalizację, obowiązuje również odrębna regulacja tzw. Prawo Powrotu.

¹ W tym wypadku należy zauważyć, że ludność arabska mająca obywatelstwo Państwa Żydowskiego zdaniem części ekspertów nie jest traktowana samo jak ich żydowscy współobywatele.

Syjonizm

Izrael jest jedynym państwem na świecie, w którym ludność żydowska stanowi większość mieszkańców. Pod koniec XIX wieku w Europie narodził się ruch zwany syjonizmem. Najistotniejszy celem, który stawiali przed sobą zwolennicy tej idei, była chęć utworzenia państwa dla Żydów. XIX wiek to okres rodzenia się nacjonalizmów. Na Starym Kontynencie różne narody zaczęły głośno manifestować potrzebę tworzenia własnych państw. Jedne dążyły do zjednoczenia (Niemcy, Włosi), inne chciały „wybić się na niepodległość” (Polacy). Podobne postulaty pojawiły się wśród społeczności żydowskiej. Część żydowskich liderów społecznych i politycznych zaczęła również podkreślać konieczność stworzenia państwa żydowskiego. Twierdzili oni, że jedynie własne państwo będzie mogło zapewnić im bezpieczeństwo. Prześladowania, pogromy i represje, które spotykały ich na wschodzie Europy (najczęściej inspirowane przez Rosję) oraz pozorna równość w zachodnich państwach kontynentu² powodowały, że idea syjonistyczna stawała się coraz bardziej popularna. Coraz więcej Żydów zaczynało identyfikować się ze słowami założyciela ruchu syjonistycznego Theodora Herzla, który w książce Państwo Żydowskie (Judenstadt) pisał z nadzieją, że Ziemia Obiecana będzie miejscem, *„gdzie możemy mieć haczykowane nosy, czarną lub rudą brodę i wygięte nogi, nie będąc za to pogardzanym; gdzie możemy wreszcie żyć jako wolni ludzie na własnej ziemi i gdzie możemy spokojnie umrzeć we własnej ojczyźnie”*.³

On i jego zwolennicy wskazywali Palestynę jako obszar, w którym należy zbudować żydowską państwowość. Kolebka judaizmu i zakorzenione w religii przekonanie, że to jest właśnie ziemia, na której narodzi się Mesjasz przynoszący wolność dla Żydów, w naturalny sposób uzasadniało ten wybór.

Syjonisci od samego początku podejmowali różnego typu działania na rzecz zrealizowania swojego projektu. Stworzyli oni polityczne struktury – powstała Światowa Organizacja Syjonistyczna. Jej działacze zaczęli przekonywać rządzących z całego świata o konieczności wsparcia tej idei. W tym samym czasie starali się również na różne sposoby realnie ją realizować. W otomańskiej Palestynie pojawiało się coraz więcej żydowskich osadników, którzy zaczęli tam budować niezależne społeczne,

² Czytelny przykład łamania zasad tej równości był proces oficera francuskiego pochodzenia żydowskiego Alfreda Dreyfusa. Został on skazany za zdradę. Kiedy okazało się, że to nie on był szpiegiem część francuskiego establishmentu oraz społeczeństwa kwestionował potrzebę jego rehabilitacji.

³ T. Herzl, *The Jewish State*, Nowy Jork 1988, s. 40 <https://www.gutenberg.org/cache/epub/25282/pg25282-images.html>

przedpaństwowe struktury. W czasie I wojny światowej uzyskali oni pierwszą poważną, polityczną deklarację. W 1917 r., brytyjski minister spraw zagranicznych Arthur Balfour, w liście do barona Waltera Rothschilda (przywódcy społeczności żydowskiej w Wielkiej Brytanii), obiecywał brytyjskie wsparcie dla koncepcji odtworzenia w Palestynie „siedziby narodowej”⁴.

Projekt zaczął być realizowany po wojnie, kiedy to administrację nad Palestyną przejęło Zjednoczone Królestwo. W ramach swojej władzy mandatowej Brytyjczycy pozwalali na mniej lub bardziej limitowaną emigrację Żydów do Ziemi Świętej. Jednak w okresie międzywojennym nie doszło do utworzenia niepodległego żydowskiego państwa. Nastąpiło to dopiero po II wojnie światowej.

Podczas Holokaustu zginęło około 6 mln europejskich Żydów. Dla dużej części ocalałych zagłada ich rodaków potwierdziła przekonanie, że jedynie zbudowanie własnego, silnego państwa może w przyszłości uchronić przed tak straszną tragedią. Coraz liczniejsza społeczność żydowska w Palestynie zaczęła naciskać na brytyjskie władze mandatowe. Ostatecznie sprawa przyszłości Palestyny trafiła pod obrady Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych. 29 listopada 1947 r. państwa członkowskie ONZ większością 2/3 głosów przyjęły rezolucję 181 o podziale Palestyny. Na tym obszarze miały powstać dwa państwa: arabskie i żydowskie⁵.

Zgodnie z decyzją ONZ, 14 maja 1948 r. Dawid Ben Gurion podpisując Deklarację Niepodległości, proklamował powstanie Izraela. Tego też dnia rozpoczęła się wojna między nowopowstałym państwem a jego arabskimi sąsiadami. Konflikt zakończył się zwycięstwem Izraela. Ostatecznie Państwo Żydowskie opanowało obszary większe niż przewidywała rezolucja Narodów Zjednoczonych.

W dokumencie przyjętym 14 maja 1948 r. pojawił się passus, w którym ogłaszano powstanie Państwa Żydowskiego w Ziemi Izraela. Co ważne, w ustawie zapewniano, że Izrael otwarty będzie dla żydowskiej imigracji z Diaspory. Remigiusz Sosnowki podkreśla wagę tego zapisu. Píše on: „jest to jedyny w całym dokumencie akapit dotyczący trwałych podstaw ustrojowych państwa – co podkreśla fundamentalne znaczenie imigracji dla organizacji i istnienia nowego bytu”⁶. Przy okazji w akcie, mającym w jakimś sensie elementy charakterystyczne dla konstytucji, zapewniano, że

⁴ A. Chojnowski, J. Tomaszewski, *Izrael*, Warszawa 2003, s. 12.

⁵ A. Chojnowski, J. Tomaszewski, op. cit. s. 54.

⁶ R. Sosnowki, *Polityka migracyjna Izraela*, Warszawa 2014, s. 96.

Państwo żydowskie „zapewni pełną równość praw społecznych i politycznych wszystkim swoim mieszkańcom bez względu na religię, rasę czy płeć; zagwarantuje wolność wyznania, sumienia, słowa, edukacji i kultury; ochroni Święte Miejsca wszystkich religii; i będzie wierny zasadom Karty Narodów Zjednoczonych”⁷.

Z interpretacji Deklaracji Niepodległości wynika, że Izrael miał być jednocześnie Państwem Żydowskim i państwem demokratycznym (choć demokratyczny ustroj państwa nie został wprost zwerbalizowany w dokumencie). Jak się okazało, pogodzenie tych dwóch wartości będzie rodziło pewne napięcia, a w niektórych sytuacjach trudno będzie je w praktyce jednocześnie realizować. Z tym problemem należy powiązać jeszcze jedną kwestię. W Izraelu, w przeciwieństwie do innych państw, odróżnia się obywatelstwo od narodowości. Obywatelstwo jest postrzegane jako relacja prawna między państwem a zamieszkującą je ludnością. Narodowość odnosi się zaś do pochodzenia etniczno-religijnego. Rozróżnia się obywateli żydowskich, arabskich czy druzyjskich. Zdaniem niektórych ten podział przyczynia się do dyskryminacji i naruszania praw arabskich obywateli Izraela. Pojawiły się więc koncepcje stworzenia nowej zbiorowej „izraelskiej” narodowości, która miała odpowiadać zbiorowemu „izraelskiemu” obywatelstwu. Sprawa ta trafiła nawet do Sądu Najwyższego. Najważniejszy organ sprawiedliwości nie zgodził się na taki rozwiązanie. Jego zdaniem ta zmiana mogłaby mieć „poważne konsekwencje” dla państwa i zagrozić fundamentalnej zasadzie, że Izrael jest żydowskim państwem dla narodu żydowskiego⁸.

⁷ Declaration of Independence <https://m.knesset.gov.il/en/about/pages/declaration.aspx> (21.10.2022).

⁸ P. Zawada, *Kwestie obywatelstwa w stosunkach polsko-izraelskich*, Wrocław 2021, s. 101-102. (nieopublikowana rozprawa doktorska – w zbiorach własnych Autora).

Prawo Powrotu

Powstanie Izraela zakończyło etap walki syjonistów o założenie własnego państwa. Podkreślane wyraźne przekonanie, że Izrael jest państwem żydowskim oraz fakt, że do założenia państwa nie doszłoby, gdyby nie determinacja tych, którzy dokonali aliji i walczyli o jego powstanie, powodowało, że konstytuujące się nowe władze były otwarte i na różne sposoby promowały emigrację Żydów do Izraela.

Z tego powodu nie jest zaskakujące, że Izrael stworzył specyficzną prawną regulację. W 1950 r. Kneset przyjął ustawę Prawo Powrotu. W akcie zapisano, że fundamentalnym prawem każdego Żyda jest możliwość aliji – imigracji do państwa Izrael.

Nieprzypadkowa była również data przyjęcia tego aktu. Dwudziesty dzień miesiąca Tammuz w kalendarzu żydowskim, tj. 5 lipca, jest dniem rocznicy śmierci Theodora Herzla⁹. Twórcy ustawy chcieli w ten sposób pokazać, że nadzieje Teodora Herzla zostały spełnione.

Regulacja prawna stworzona przez Kneset jest charakterystyczna i wydaje się, że nie można porównać ją do żadnych rozwiązań istniejących w innych państwach¹⁰. Pozornie jej zapisy wydają się być zbliżone do uregulowań przyjmowanych w niektórych państwach i zakładających możliwość repatriacji. Jednak te rozwiązania różnią się od siebie praktycznym znaczeniem regulacji, sposobem określania podmiotów, do których adresowane jest prawo, procedurą nadawania obywatelstwa, a przede wszystkim skalą praktycznego wykorzystywania zapisów tego aktu prawnego.

Prawo Powrotu jest przez niektórych uważane za akt o charakterze konstytucyjnym. Izrael nie posiada klasycznie rozumianej konstytucji. Tworzą ją ustawy nazywane *Basic Law*. Na ogół regulują one najważniejsze kwestie (np. kompetencje najważniejszych organów w państwie). Część prawników uważa, że Prawo Powrotu również ma rangę ustaw *Basic Law*. Takie rozumienie jest zasadne, biorąc pod uwagę znaczenie tej regulacji. Traktowanie tej ustawy jako prawa o charakterze konstytucyjnym świadczy o wyjątkowej randze, jaką przyznaje się tej regulacji. W innych państwach przepisy repatriacyjne nigdy nie mają takiego charakteru.

Dan Ernst w swoim artykule poświęconym prawnym aspektom Prawa Powrotu pisał:

⁹ P. Zawada, *Założenia polityki migracyjnej Izraela*, „Konteksty Społeczne”, 2019, z. 2, s. 100.

¹⁰ W pewnym sensie do idei prawa powrotu nawiązują rozwiązania prawne Hiszpanii i Portugalii. Według nich o obu państwach mają prawo „wrócić” potomkowie Żydów wygnanych po 1492 r.

„niektórzy twierdzą, że Prawo Powrotu jest nie tylko centralną cechą izraelskiego prawa imigracyjnego, ale zasadniczą konstytucyjną cechą państwa izraelskiego – jednym z niewielu prawnych przejawów natury Izraela jako państwa żydowskiego”¹¹. Takie myślenie odnajdywał również u pierwszego premiera państwa Ben Guriona. Uważał on, że „swobodna imigracja Żydów do Ziemi Izraela nie jest przyznawana przez autorytet państwa, lecz jest naturalnym prawem (natural right), które istniało przed ustanowieniem Państwa Izrael”¹².

W świetle zapisów tej ustawy każdy Żyd ma możliwość alii. Jeśli wyrazi on chęć osiedlenia w Izraelu, zaraz po przybyciu może otrzymać zaświadczenie imigracyjne. Minister Emigracji może odmówić jego przyznania jedynie ściśle limitowanej grupie osób. Musi on być przekonany, że kandydat: *prowadzi działalność skierowaną przeciwko narodowi żydowskiemu lub zagrażać zdrowiu publicznemu lub bezpieczeństwu państwa*¹³.

Zapis ustawy wskazujący, kto może podlegać imigracji, tylko z pozoru wydawał się jasny. Tuż po uchwaleniu prawa pojawiły się kontrowersje związane z interpretacją terminu Żyd. Nie było, nie jest i nie będzie jednoznacznie przesądzone, kogo można uważać za Żyda. Dawid Ben Gurion, proponując tę niedookreśloną formułę, sądził, że precyzyjne uregulowania doprowadziłyby do niepotrzebnych sporów i kontrowersji oraz w praktyce mogłyby utrudnić albo nawet uniemożliwić proces imigracji¹⁴. W tej sytuacji na początku zdecydowano się stosować rozwiązania o charakterze religijnym. W świetle przepisów halachicznych, Żydem jest osoba, której matka należała do tego narodu. Ale i takie podejście do sprawy nie rozwiązywało problemów. Prawo religijne różnie jest rozumiane przez różne odłamu judaizmu. Inaczej definiuje Żyda judaizm reformowany, inaczej konserwatywny, a jeszcze inaczej ortodoksyjny. Dodatkowo, problematyczna okazała się kwestia konwersji. Każda z odmian judaizmu zakłada możliwość „nawrócenia” (choć nie jest to z reguły proces prosty). Niemniej jednak zwolennicy ortodoksji nie godzili się, by za Żyda uznać osobę, która konwertowała się w nurcie reformowanym czy konserwatywnym. Poza tym, według współczesnych

¹¹ D. Ernst, *The Meaning and Liberal Justifications of Israel's Law of Return* „Israel Law Review”, 2012, z. 3, s. 564 – 565.

¹² Ibidem, s. 566.

¹³ *Law of Return* <https://www.nbn.org.il/life-in-israel/government-services/rights-and-benefits/the-law-of-return/> (21.10.2022).

¹⁴ *David Ben-Gurion and the question of 'Who is a Jew'*. <https://www.thefreelibrary.com/David+Ben-Gurion+and+the+question+of+%27Who+is+a+Jew%27.-a0310867308> (21.10.2022).

standardów, zasadnym jest uznanie, że w przypadku małżeństw mieszanych, dziecko ma prawo identyfikować się z narodowością ojca.

W 1958 r. próbował ten problem ostatecznie rozwiązać minister spraw wewnętrznych, lewicowy polityk, Izrael Bar-Jehuda. Wydał on rozporządzenie, zgodnie z którym do uznania imigranta za Żyda wystarczyło złożenie oświadczenia danej osoby w dobrej wierze¹⁵. Rozwiązanie to uznano za bardzo kontrowersyjne i wywołało poważne turbulencje polityczne. Chcąc załagodzić spór, premier Ben Gurion zdecydował się na powołanie komitetu rządowego. Rekomendacja tego ciała doprowadziła do uchylecia rozporządzenia i przyjęcia halachicznego definiowania Żyda¹⁶.

Religijna perspektywa w interpretowaniu ustawy wywoływała u części społeczeństwa niezrozumienie i niechęć, dlatego w 1970 r. zdecydowano się na dookreślenie zapisów ustawy. W nowej regulacji zapisano, że za Żyda należy uznać osobę, która:

- 1) *ma matkę lub babkę ze strony matki będącą Żydówką*
- 2) *ma żydowskie pochodzenie – posiada żydowskiego ojca lub dziadka.*
- 3) *konwertowała się na judaizm, z tym ograniczeniem, że jeśli ktoś dokonał konwersji w nurcie reformowanym lub konserwatywnym, można to uznać, gdy miało to miejsce poza granicami Izraela¹⁷.*

Przyjęto również jeszcze jedno ważne rozwiązanie. Z Prawa Powrotu nie mógł skorzystać halachiczny Żyd, który zmienił religię. Ten ostatni zapis miał ostatecznie uregulować tę niesłychanie kontrowersyjną kwestię. Jeszcze przed uchwaleniem poprawki, w Izraelu doszło bowiem do poważnej, emocjonalnej, ogólnonarodowej dyskusji.

W 1959 r. do Izraela przyjechał z Polski Oswald (Daniel) Rufeisen. W sensie etnicznym nie było wątpliwości co do jego żydowskości. Problemem okazało się jego wyznanie. Podczas wojny Rufeisen ochrzcił się, a później zdecydował się pójść do zakonu i został karmelitem bosym. Po przybyciu do Izraela, wykorzystując zapisy ustawy Prawo Powrotu, poprosił o nadanie izraelskiego obywatelstwa. Okazało się, że nie może go otrzymać z powodu chrześcijańskiego wyznania¹⁸.

¹⁵ A. Pohl, *Wpływ judaizmu na prawodawstwo Izraela*, „Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM”, 2014, nr 9, s. 37-38.

¹⁶ *Ibidem*, s. 38.

¹⁷ *The Law of Return* <https://archive.jewishagency.org/first-steps/program/5131/> (22.10.2022)

¹⁸ E. O'Donnell Polyakov, *Jewish-Christian Identities in Conflict: The Cases of Fr. Daniel Rufeisen and Fr. Elias Friedman*, „Religions”, 2021, nr 12, s. 3.

Karmelita nie poddał się. Jego sprawa została skierowana do Sądu Najwyższego. Ostateczny wyrok najważniejszego organu sądowego Izraela był dla Rufeisena niekorzystny (1962). Nie zgodzono się na uznanie go za Żyda. Jak pisała Emma O'Donnell Polyakov, „jednak mimo żydowskiego urodzenia i bohaterstwa w uratowaniu życia trzystu osobom w mirskim getcie przegrał sprawę”. Po dwóch latach otrzymał on obywatelstwo, ale już jako „nie-Żyd” na podstawie innej regulacji – ustawy o obywatelstwie¹⁹. Sprawa pochodzącego z Polski karmelity pokazywała, że w określaniu, kto jest, a kto nie jest Żydem, nie w każdym przypadku są brane pod uwagę kwestie etniczne.

Jak się okazuje, współcześnie najczęściej jest odwrotnie – to osoby, które zdaniem ortodoksów, nie są Żydami – otrzymują obywatelstwo, wykorzystując Prawo Powrotu. Jednak już po uzyskaniu obywatelstwa, muszą się one liczyć z tym, że izraelski Rabinat (złożony z ortodoksów), będzie podważał ich żydostwo, np. odmawiając im zgody na zawarcie małżeństwa zgodnie z *halachą*²⁰.

Nie wszystkie kontrowersje związane z implementacją ustawy rozwiązała poprawka z 1970 r. Kolejna wątpliwość, którą musiał rozstrzygać izraelski Sąd Najwyższy, wiązała się z Żydami mesjanistycznymi. W 1989 roku zdecydował on, że nie mogą oni nabywać obywatelstwa na mocy Prawa Powrotu²¹.

Nie dookreślona została również kwestia konwersji. Środowiska ortodoksyjnych Żydów stały na stanowisku, że przejście na judaizm daje możliwość uzyskania obywatelstwa, ale jedynie wtedy, gdy dokonane ono zostało w sposób zgodny z żydowską ortodoksją. Taka interpretacja uniemożliwiała skorzystanie z zapisów Prawa Powrotu tym, którzy konwertowali się na judaizm w nurtach konserwatywnym i reformowanym. Powyższe rozwiązanie akceptowano przez wiele lat. Dopiero w 2005 r. Sąd Najwyższy twierdził, że z regulacji tej ustawy mogą skorzystać również osoby, które przyjęły judaizm we wspólnotach konserwatywnych oraz reformowanych²².

W analizowanym przeze mnie akcie znajdziemy również zapis mówiący o tym, w jakim przypadku Minister ds. Imigracji (wcześniej Minister Spraw Wewnętrznych) może odmówić pozwolenia na dokonanie aliji. Dzieje się to jedynie wtedy, gdy jest on przekonany, że wnioskodawca:

¹⁹ Ibidem.

²⁰ *Aliyah: Law of Return* <https://www.abrahamicstudyhall.org/2017/07/15/aliyah-law-of-return/> (24.10.2022).

²¹ A. Kozicki, *Instytucjonalizacja symboliczna w Izraelu*, Warszawa 2019, s. 115.

²² Ibidem, s. 115-116.

- 1) prowadzi działalność skierowaną przeciwko narodowi żydowskiemu;
- 2) może zagrażać zdrowiu publicznemu lub bezpieczeństwu państwa.

W 1956 r. zdecydowano się dodać jeszcze jedną przyczynę, na podstawie której minister może odrzucić wniosek. Może on wstrzymać procedurę, gdy o obywatelstwo stara się osoba „z *kryminalną przeszłością, która może zagrażać dobru publicznemu*”²³.

Przypadki wykorzystania tych zapisów są niezwykle rzadkie, ale się zdarzają. Izraelskiego obywatelstwa odmówiono np. amerykańskiemu komuniście Robertowi Soblenowi, który okazał się być radzieckim szpiegiem²⁴. Amerykańskiemu gangsterowi Mayer’owi Lanskiemu wprawdzie wydano zgodę na osiedlenie, ale po dwóch latach zdecydowano się go wydalic²⁵. Obywatelstwa nie dostał również organizator serii zamachów Victor Vancier – pochodzący z USA żydowski kabalista²⁶.

Zmiany, które wprowadzono w 1970 r., nie oznaczały, że nadal nie dochodzi do kontrowersyjnych sytuacji. Ustawa w praktyce umożliwia bowiem uniknięcia odpowiedzialności przez ludzi ściganych przez wymiar sprawiedliwości innego państwa. Izrael konsekwentnie oddała wnioski o ekstradycję nowych obywateli. W Polsce szerokim echem odbiła się sprawa Bogusława Bąsika i Andrzeja Gąsiorowskiego bohaterów tzw. afery Art-B. Skorzystali oni z Prawa Powrotu i nie doszło do ich procesu przed polskim sądem²⁷.

Duże emocje w Izraelu budziły również kwestie związane z przyznawaniem obywatelstwa niektórym osobom z tzw. aliji radzieckich. W latach 90-tych ubiegłego wieku oraz na początku tego stulecia, wielu Żydów lub osób pochodzenia żydowskiego z krajów byłego Związku Radzieckiego, zdecydowało się na emigrację do Izraela. Wśród wyjeżdżających z państw powstałych po rozpadzie ZSRR znajdowały się osoby niebędące Żydami (np. nieżydowscy współmałżonkowie wnioskodawców) lub uznawani za nie-Żydów przez część, najczęściej ortodoksyjnych, środowisk

²³ *The Law of Return* <https://archive.jewishagency.org/first-steps/program/5131/> (23.10.2022).

²⁴ *Israeli Officials arrest convicted Red Spy Soblen*, „Rome News-Tribune”, 28.05 1962. <https://news.google.com/newspapers?nid=348&dat=19620628&id=4JokAAAIBAJ&sjid=czEDAAAIBAJ&pg=6133,6470275> (22.10.2022).

²⁵ W 1972 r. zdecydował o tym Sąd Najwyższy uzasadniając swoje stanowisko kryminalną przeszłością imigranta *Israel Refuses Citizenship to Lansky, But Offers Him Special Travel Papers*, „New York Times”, 12 IX 1972. <https://www.nytimes.com/1972/09/12/archives/israel-refuses-citizenship-to-lansky-but-offers-him-special-travel.html> (22.10.2022).

²⁶ *Aliyah: Law of Return* <https://www.abrahamicstudyhall.org/2017/07/15/aliyah-law-of-return/> (22.10.2022).

²⁷ *Ziemia Izraela i prawo do powrotu*, „Biuletyn Migracyjny”, 2014, nr 48 <http://www.biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/48-czerwiec-2014/ziemia-izraela-i-prawo-do-powrotu> (21.10.2022).

izraelskiego społeczeństwa. Tę grupę szacowano nawet na 300-400 tys. osób (około 30% wszystkich migrantów). Dodatkowo, czego nigdy oficjalnie nie potwierdzono, wśród emigrantów znajdowali się również tacy, którzy sfalszowali lub posługiwali się sfabrykowanymi dokumentami potwierdzającymi ich żydowskie korzenie²⁸. Ta sytuacja była nie do przyjęcia przez bardziej religijną część izraelskich obywateli. Niektórzy jej liderzy swoimi wypowiedziami w tej sprawie wzbudzali niemałe kontrowersje. W 2020 r. naczelny sefardyjski rabin Izraela Icchak Josef powiedział, że na podstawie prawa powrotu przyjechały do kraju „setki tysięcy gojów”, spośród których wielu to nienawidzący religii komuniści²⁹.

Rzeczywiście, zdarzały się przypadki, które budziły poważne emocje, a przeciwnikom niekontrolowanych emigracji dodawały kolejnych argumentów. Najbardziej spektakularna sprawa dotyczyła grupy młodych nazistów rosyjskiego pochodzenia (ich rodzice przybyli do Izraela, korzystając z Prawa Powrotu). Stworzyli oni organizację (Patrol 36), która była odpowiedzialna za beczeszczenie miejsc kultu, ataki na ortodoksyjnych Żydów oraz azjatyckich i afrykańskich imigrantów³⁰.

Podobne kontrowersje związane z definicją Żyda dotyczyły przypadków tzw. zaginionych plemion. Najliczniejszą grupą zaliczaną do tej kategorii byli etiopscy Falasze. W latach 80-tych Izrael rozpoczął akcję ewakuacji czarnoskórych Żydów z Etiopii. Dla konserwatywnej części mieszkańców Izraela było nie do przyjęcia uznanie tej grupy za część narodu wybranego. Z nieufnością traktowano również Karaimów, Samarytan, czy indyjskich Synów Izraela. Dla części ortodoksyjnych Izraelczyków religia, zwyczaje i kultura tych społeczności wymykały się z klasycznie pojmowanemu judaizmu i żydowskości³¹.

Regulacja z 1970 r. rozwiązywała problem konwertytów, którzy przyjęli judaizm w wersji konserwatywnej lub reformowanej. Mogli oni skorzystać z ustawy pod warunkiem, że do „nawrócenia” doszło poza granicami Izraela. Niejednoznaczna była jednak sytuacja tych, którzy

²⁸ M. Matusiak, „Rosyjska ulica” miejsce i znaczenie imigrantów z byłego ZSRR w Izraelu, Warszawa 2011, nr 84, s. 36-37.

²⁹ Izrael: Burza po słowach rabina o imigrantach i gojach 7.01.2020 <https://dorzeczy.pl/swiat/125543/izrael-burza-po-slowach-rabina-o-imigrantach-i-gojach.html> (22.10.2022).

³⁰ Ziemia Izraela i prawo do powrotu, „Biuletyn Migracyjny”, 2014, nr 48 <http://www.biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/48-czerwiec-2014/ziemia-izraela-i-prawo-do-powrotu> (21.10.2022).

³¹ Ibidem

przyjęli judaizm w tych odmianach podczas ceremonii, która miała miejsce w Diasporze, ale cały proces przygotowania do konwersji odbywał się w Izraelu. Ostatecznie tę kwestię musiał rozstrzygnąć izraelski Sąd Najwyższy. W 2005 r. ustalił on ostatecznie, że takie osoby mogą nabyć izraelskie obywatelstwo korzystając z Prawa Powrotu³².

Kolejnym charakterystycznym elementem podkreślającym znaczenie tej regulacji jest fakt, że skorzystało z niej bardzo wielu ludzi. Większość żydowskich obywateli Izraela albo sama należy do kategorii *olim* (nowi imigranci) albo to tej grupy zaliczano ich przodków. Państwo Izrael powstało dzięki ruchowi osadniczemu, a skalę tego zjawiska najlepiej obrazują dane. Według oficjalnych wyliczeń w latach 1988-1992 do Izraela przybyło 489 757 osób. W kolejnej pięcioletce było ich ponad 370 tys.³³ W późniejszych latach liczba migrantów uległa zmniejszeniu. Wynikało to przede wszystkim z faktu mniejszej ilości wniosków od obywateli państw byłego Związku Radzieckiego. Niemniej jednak, wciąż na obszar Państwa Żydowskiego przybywa około 20-30 tys. osób rocznie. W 2021 r. zarejestrowano ponad 27 tys. nowych wniosków³⁴. Znacznie aliji pokazują również inne liczby. Według danych z 2008 r. od 1950 r. do Izraela wyemigrowało 2 734 245 Żydów³⁵, a w 2014 r. wyliczono, że spośród 4 378 tys. żydowskich mieszkańców państwa, ponad 1 571 tys. urodziło się w Diasporze³⁶. Wcześniej odsetek *sabrow* (Żydów urodzonych w mandatowej Palestynie lub w Izraelu) był jeszcze mniejszy.

Jest jeszcze jeden czynnik wskazujący, jak ważne jest uregulowanie z 1950 r. Prawo Powrotu jest kwintesencją i wypełnieniem idei syjonizmu. Żydzi mieli zasiedlać Ziemię Świętą i budować tam żydowskie państwo. Nowi osadnicy realizowali tę powinność. „Powracali” do Izraela, kreowali i umacniali jego struktury oraz zabezpieczali jego istnienie. Co więcej, Państwo Izrael podkreślało też znaczenie organizacji, które przyczyniły się do jego powstania. W 1952 r. przyjęto ustawę regulującą sytuację prawną Światowej Organizacji Syjonistycznej i Agencji Żydowskiej w Izraelu³⁷.

³² *Israel Supreme Court: Ruling on Conversions to Judaism Done Abroad* <https://www.jewishvirtuallibrary.org/supreme-court-ruling-on-conversions-to-judaism-done-abroad> (23.10.2022).

³³ *Ziemia Izraela i prawo do powrotu*, „Biuletyn Migracyjny”, 2014, nr 48 <http://www.biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/48-czerwiec-2014/ziemia-izraela-i-prawo-do-powrotu> (21.10.2022).

³⁴ *Total Immigration to Israel by Year* <https://www.jewishvirtuallibrary.org/total-immigration-to-israel-by-year> (22.10.2022).

³⁵ *Aliyah: Law of Return*

³⁶ *Ziemia Izraela i prawo do powrotu*

³⁷ *Prawo Statusu Światowej Organizacji Syjonistycznej i Agencji Żydowskiej dla Izraela 1952-1953*. Chok maamdan shel Ha-Histadrut ha-Cijonit ha-Olamit we-szel Ha-Sochnut ha-Jehudi le-Erec Israel,

Zgodnie z poprawką z 1972 r. uznano „Światową Organizację Syjonistyczną i Agencję Żydowską dla Izraela za ciała uprawnione do dalszego działania w Państwie Izrael na rzecz rozwoju państwa i osadnictwa, absorpcji imigrantów z diaspory i koordynacji działań żydowskich organizacji i unii pracowniczych w wyżej wymienionych kwestiach³⁸. Ustawa ta również podkreślała rolę i znaczenie Wydziału Osadnictwa Światowej Organizacji Syjonistycznej, dając mu konkretne uprawnienia do realizacji statutowych działań.

Prawo z 1952 r. wskazuje, jak istotne dla Izraela są działania osadnicze i próby zachęcenia Żydów z diaspory do imigracji. Pokazuje ona również, że władze państwa są w stanie podzielić się uprawnieniami w tej materii z instytucjami, które nie mają charakteru państwowego. Dla rządu izraelskiego najistotniejsze jest, by proces imigracji przebiegał sprawnie i był efektywny. Nie ma większego znaczenia, kto w praktyce i w jakim zakresie będzie za niego odpowiedzialny. Ustawa ta również wskazuje na specyfikę izraelskich rozwiązań prawnych związanych pośrednio z problemem obywatelstwa. Prawo Powrotu jest charakterystyczną i nietypową regulacją, a co więcej, w pewnym sensie w realnym skorzystaniu z możliwości „powrotu” Żydów do Izraela pomagają organizacje, które nie tylko powstały przed powstaniem państwa, ale także mają wobec niego szeroką i akceptowaną autonomię.

5713-1952, https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/281_001.htm (22.10.2022).

³⁸ Ibidem, Art. 4.

Ustawa o obywatelstwie z 1952 r.

Druga regulacja, która umożliwia nabycie izraelskiego obywatelstwa, jest wzorowana na standardach, które są typowe dla liberalnych państw demokratycznych. Ustawa o obywatelstwie została uchwalona w 1952 r.

Co ciekawe, do czasu jej wejścia w życie, sytuacja prawna ludności zamieszkującej Izrael była co najmniej niejednoznaczna. Formalnie było to państwo, które nie miało obywateli. Jego mieszkańcy mieli jedynie dowody tożsamości lub zezwolenia na pobyt czasowy. Dopiero przyjęta w 1952 r. regulacja porządkowała to zagadnienie³⁹.

Ustawa z 1952 r. wskazuje cztery prawne możliwości uzyskania obywatelstwa. Pierwsza z nich to potwierdzenie prawa do powrotu. Oczywiście, tak jak pisano wyżej, ta regulacja umożliwiała nabycie obywatelstwa jedynie Żydom. Druga opcja dotyczy stałych rezydentów. Osoby, które mieszkały stale w granicach obecnego Izraela w czasie powstawania państwa, miały prawo do nabycia obywatelstwa. Ten zapis z kolei pozwalał uregulować sytuację prawną ludności arabskiej. Poza tym, osoba otrzymuje obywatelstwo, jeśli w chwili urodzenia jedno z rodziców jest obywatelem Izraela. Zasada prawa krwi miała jednak jedno istotne ograniczenie. Możliwość uzyskania obywatelstwa miało jedynie pierwsze pokolenie urodzone poza granicami Izraela. Ostatnim sposobem budowy prawnej relacji między Izraelem a mieszkańcem kraju była naturalizacja⁴⁰. Ustawodawca przewidział, że obywatelstwo może być przyznane osobie, która spełnia kilka podstawowych wymogów:

- (1) *Znajduje się w Izraelu,*
- (2) *Przebywała w Izraelu przez trzy miesiące w okresie pięciu miesięcy poprzedzających datę złożenia wniosku,*
- (3) *Jest uprawniona do stałego pobytu w Izraelu,*
- (4) *Osiedliła się w Izraelu lub zamierza to zrobić,*
- (5) *Zna język hebrajski,*
- (6) *Zrzekła się swojego poprzedniego obywatelstwa lub udowodniła, że przestanie być cudzoziemcem, kiedy zostanie obywatelem Izraela⁴¹.*

³⁹ P. Zawada, *Kwestie ...*, s. 110.

⁴⁰ *Ustawa o obywatelstwie*, Chok ha-ezrachut 5712-1952, https://www.nevo.co.il/law_html/law01/011_001.htm (23.10.2022). Tłumaczenie z języka hebrajskiego – Paweł Pokrzywiński

⁴¹ *Ibidem*, art. 5.

Standardy, które umożliwiają naturalizację, nie odbiegają od rozwiązań przyjmowanych w innych państwach szanujących zasady państwa prawa⁴². Jedyłą czytelną różnicą jest konieczność złożenia oświadczenia. Przed nadaniem obywatelstwa, wnioskodawca musi zadeklarować, że będzie „lojalnym obywatelem Państwa Izrael”⁴³.

Regulacją z 1952 r. na gruncie prawa izraelskiego (ale nie międzynarodowego) rozwiązano „problem arabski”. Podczas wojny w 1948 r. Izrael opuściło około 750 tys. arabskich mieszkańców mandatowej Palestyny⁴⁴. Różne były powody ich ucieczki. Część z nich decydowała się na wyjazd z obawy przed wojną, inni, jak utrzymuje większość izraelskich historyków, zostali do tego przekonani przez arabskie rozgłoszenie, które twierdziły, że grozi im śmierć z rąk izraelskiej armii, a dla niektórych, jak z kolei dowodzą Palestyńczycy, ucieczka była efektem presji, jaka wywołana była przez żydowskie formacje⁴⁵.

Nie można jednoznacznie przesądzić, jaka była prawda. Wydaje się, że w konkretnych przypadkach o ucieczce mogły decydować różne powody. Niemniej jednak, uchodźcy palestyńscy wciąż domagają się prawa do powrotu do miejsc, które zamieszkiwali ich przodkowie⁴⁶. Co więcej podkreślają oni, że „obraźliwą i zinstytucjonalizowaną dyskryminacją etniczną” jest prawo Żydów do powrotu, porównane do braku zgody na powrót uchodźców.

Podobne stanowisko znalazło się w raporcie Komisji Gospodarczej i Społecznej ONZ dla Azji Zachodniej (ESCWA). Pisano w nim, że Izrael stosuje politykę „inżynierii demograficznej” „nadając Żydom na całym świecie prawo do wjazdu do Izraela i uzyskania obywatelstwa izraelskiego niezależnie od ich kraju pochodzenia i tego, czy mogą wykazać się związkami z Izraelem-Palestyną, jednocześnie odmawiając Palestyńczykom wszelkich porównywalnych praw, w tym również tym z udokumentowanymi prawami własności”⁴⁷.

⁴² Podobne regulacje przewiduje ustawa o obywatelstwie polskim z 2009 r. (choć by być uznany za obywatela Rzeczypospolitej Polskiej należy przebywać na terenie naszego kraju przez dłuższy czas (w zależności od sytuacji 2 lub 3 lata). Dz.U. 2012 poz. 161

⁴³ Ibidem, art 5(c).

⁴⁴ *Palestine Refugees* <https://www.unrwa.org/palestine-refugees> (24.10.2022).

⁴⁵ D. Bensimon, E. Errera, *Żydzi i Arabowie, Historia Współczesnego Izraela*, Warszawa 2000, s. 233-234.

⁴⁶ W świetle przepisów prawa międzynarodowego (Rezolucja 302 Zgromadzenia Ogólnego ONZ) uchodźcami palestyńskimi są „osoby, które przez co najmniej dwa lata przed ucieczką żyły w brytyjskim Mandacie Palestyny, a ich ucieczka wynikała z ratowania własnego życia i utraty swoich domów podczas I wojny izraelsko-arabskiej, lub były potomkami takich osób”. *Rezolucja 302 Zgromadzenia ONZ z 9 grudnia 1949 r.* <https://www.unrwa.org/who-we-are> (27.10.2022).

⁴⁷ Raport wzbudził na tyle duże kontrowersje, że ostatecznie został wycofany. *Aliyah: Law of Return ...*

Żądanie powrotu uchodźców jest jednym z podstawowych postulatów palestyńskich i jednym z powodów (niejedynym), przez który prawdopodobieństwo podpisania porozumienia między zwaśnionymi narodami jest niewielkie.

W kontekście obywatelstwa ma to o tyle istotne znaczenie, ponieważ pojawiają się głosy mówiące o formalnej możliwości przyznania uchodźcom palestyńskim obywatelstwa Izraela.

Mazen Musri pisał: „*podczas gdy Palestyna jako mandatowy podmiot prawny już nie istnieje, obszar geograficzny lub „kraj” – dzisiejszy Izrael – nadal istnieje. W związku z tym prawo międzynarodowe dotyczące sukcesji państw, mandatowe ustawodawstwo dotyczące obywatelstwa w Palestynie, które zostało uchylone dopiero w 1952 r., oraz do pewnego stopnia niektóre władze izraelskie do czasu uchwalenia ustawy o obywatelstwie z 1952 r., uznają twierdzenie, że uchodźcy powinni być uprawnieni do izraelskiego obywatelstwa*”⁴⁸.

W praktyce ustawa z 1952 r. regulowała kwestie statutu prawnego ludności arabskiej. Obywatelem mogła zostać osoba, która przed powstaniem Izraela była mieszkańcem Mandatu Palestyny i która nie uzyskała obywatelstwa Państwa Żydowskiego na podstawie Prawa Powrotu. Osoba ta musiała spełnić następujące warunki:

(1) *1 marca 1952 roku była zarejestrowana jako mieszkaniec na podstawie Rozporządzenia o rejestrze mieszkańców 5709-1949;*

(2) *w dniu wejścia w życie tego prawa była mieszkańcem Izraela;*

(3) *Od dnia powstania Izraela do dnia rozpoczęcia obowiązywania tego prawa zamieszkiwała Izrael lub terytoria włączone w granice Izraela po jego powstaniu, lub dostała się legalnie do Izraela w tym okresie.*

(b) Osoba, która urodziła się po powstaniu Izraela i w dniu obowiązywania tego prawa była mieszkańcem Izraela, a jej ojciec lub matka zostali obywatelami Izraela zgodnie z paragrafem (a) stanie się obywatelem Izraela w dniu swoich urodzin”⁴⁹.

Regulacja ta wyjaśniała sytuację prawną arabskich mieszkańców Izraela. Obywatelami zostawali wszyscy Ci Arabowie, którzy pozostali na terytorium nowo powstałego państwa. Uchodźcy palestyńscy w żaden sposób nie mogli liczyć na podobny statut. Tą ustawą w rzeczywistości

⁴⁸ M. Masri, *The Implications of the Acquisition of a New Nationality for the Right of Return of Palestinian Refugees*, „Asian Journal of International Law”, 2014, nr 5, s. 372.

⁴⁹ *Ustawa o obywatelstwie*

pozbawiano ich jakichkolwiek prawnych związków z Izraelem. Już wcześniej (III 1950), Kneset przyjął regulację, która zakładała, że państwo przejmuje wszystkie nieruchomości opuszczone przez Arabów po rozpoczęciu działań wojennych⁵⁰.

Regulacja ta była kontestowana przez społeczność arabską. Przede wszystkim potępiano sam fakt konfiskaty, ale poza tym podkreślano, że odebrano również ziemię tym Arabom, którzy wprawdzie opuścili swoje miejsce zamieszkania, ale nie wyjechali z Izraela. Zwracano również uwagę, że narusza ona zasadę *lex retro non agit*. Te oskarżenia były odrzucane przez Izraelczyków, którzy zauważali, że palestyńscy Arabowie, popierając kraje arabskie w ich walce z Izraelem, sami się wykluczyli z izraelskiego społeczeństwa. Poza tym prawnicy żydowscy odwoływali się również do uregulowań z okresu mandatu brytyjskiego (np. prawa z 1943 r. umożliwiającego konfiskatę ziem dla potrzeb publicznych za minimalnym odszkodowaniem). Zauważano także, że w systemie *common law* nowe zapisy mogą być reaktywne⁵¹.

Kolejną problematyczną sprawą o trochę innym charakterze jest status prawny arabskich mieszkańców wschodniej Jerozolimy. Izrael zdecydował się w 1980 formalnie anektować tę część miasta. Społeczność międzynarodowa nie uznała tej decyzji. Zasadne jest pytanie o relację z państwem mieszkańców wschodniej części świętego miasta. Władze Izraela zdecydowały się im wszystkim dać możliwość ubiegania się o izraelski paszport. Należało spełnić trzy warunki, zdecydować się wykorzystać przepisy o naturalizacji, złożyć przysięgę na wierność Państwu Żydowskiemu oraz zrzec się innych obywatelstw. W praktyce zdecydowana większość spośród z nich nie zdecydowała się na ten krok. W ten sposób chcieli oni zmanifestować niezgodę na rozciągnięcie na ten obszar izraelskiej suwerenności⁵².

Poważne kontrowersje wywołała jeszcze jedna regulacja. W 1951 r. Agencja Żydowska wciąż odpowiedzialna za aliję przyjęła prawo pozwalające na selekcję przyszłych imigrantów. Regulacja zakładała, że preferowany będzie przyjazd młodych, zdrowych i produktywnych osób, starsi mieli

⁵⁰ *Absentees' Property Law, 5710-1950* <https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/Public/files/Discriminatory-Laws-Database/English/04-Absentees-Property-Law-1950.pdf> (27.10.2022).

⁵¹ K. Bojko, *Ludność arabska w Państwie Żydowskim*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, 2004, nr 3, s. 60.

⁵² M. Cesarz, *The Diversity of Citizenship of Palestinians and its Impact on their Mobility: Passport and Visa Issues*, „Polish Political Science Yearbook”, 2018, nr. 2, s. 295.

pozostać w kraju zamieszkania⁵³. Także później dochodziło do prób swego rodzaju selekcji przybywających. Przemysław Zawada przywołuje list Goldy Meir do ambasadora Izraela w Polsce Katriela Kaca (kwiecień 1958 r.), w którym prosi go, by wpłynął na polski rząd i nie pozwalał na wyjazd „*chorych i niepełnosprawnych*”. Przemysław Zawada stwierdza, że „politycy izraelscy w latach 50. XX wieku ogarnięci walką o utrzymanie niepodległości Izraela często bardziej dbali o interesy państwa niż obywateli”⁵⁴.

Mieszkający w Izraelu Arabowie, zdaniem niektórych traktowani są gorzej niż żydowscy mieszkańcy państwa. Ich poślednią pozycję tłumaczy się między innymi tym, że nie spełniają jednego z podstawowych obowiązków obywatelskich – nie służą w wojsku. Takie nierówne traktowanie mogło dotyczyć również kwestii związanych z obywatelstwem. W latach 2009 i 2010 r. ówczesny minister spraw zagranicznych Awigdor Lieberman zaproponował, by każdy nowy obywatel Izraela składał przysięgę na wierność Państwu Żydowskiemu. Wywołało to protesty arabskich mieszkańców państwa, choć nie byli oni objęci tą regulacją. Byłaby ona jednak kłopotliwa dla ich pobratymców, którzy np. zawierając związek małżeński z obywatelem Izraela, nie mogliby otrzymać obywatelstwa bez konieczności złożenia takiego oświadczenia⁵⁵.

Awigdor Lieberman jest znany z jeszcze jednego wyjątkowo kontrowersyjnego projektu. W 2010 r. twierdził, że najlepszym ze sposobów rozwiązania konfliktu izraelsko-palestyńskiego byłoby stworzenie dwóch jednorodnych etnicznie państw narodowych – żydowskiego Izraela i arabskiej Palestyny. W tym celu zamieszkałe przez Arabów obszary Państwa Żydowskiego włączone byłyby do nowo powstałego państwa palestyńskiego. Częścią Izraela stały się zaś osady żydowskie położone na Zachodnim Brzegu. Zauważał on też, że gdyby taki podział nie był możliwy (np. w Hajfie obydwie społeczności mieszkają razem), należałoby wysiedlić ludność arabską. Efektem takich transferów byłoby przymusowe pozbawienie ludności arabskiej obywatelstwa izraelskiego⁵⁶. Zrealizowanie takiego projektu byłoby ewidentnym złamaniem standardów demokratycznych i zasad prawa międzynarodowego.

⁵³ Regulacja ta dotyczyła Maroka. J. Kaplan <https://archive.jewishagency.org/society-and-politics/content/36566/> (27.10.2022).

⁵⁴ P. Zawada, *op. cit.*, s. 103.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ P. Zychowicz, *Lieberman: Izrael tylko dla Żydów* <https://www.rp.pl/swiat/art7019731-lieberman-izrael-tylko-dla-zydow> (25.10.2022).

Izraelskie rozwiązania prawne dotyczące kwestii obywatelstwa mają swoją specyfikę. Obok typowych dla państw demokratycznych formuł pojawia się specyficzna regulacja – Prawo Powrotu. Daje ono możliwość uzyskania obywatelstwa każdemu Żydowi, który zdecyduje się na zamieszkanie w Izraelu.

Problematyczna jest również kwestia traktowania ludności arabskiej. Mieszkający w Izraelu Arabowie mają obywatelstwo tego kraju. Inaczej traktowani są uchodźcy palestyńscy. Państwo Żydowskie konsekwentnie odmawia im możliwości powrotu do miejsc, które opuścili ich przodkowie. Izraelczycy bronią się, twierdząc, że ich państwo musiało przyjąć dużą liczbę żydowskich imigrantów z krajów arabskich. Zajęli oni miejsca opuszczone przez palestyńskich Arabów. Obywatelami Izraela nie są, w zdecydowanej większości, mieszkańcy Wschodniej Jerozolimy, która według wewnętrznego prawa izraelskiego została włączona w 1980 r. w skład tego państwa. Tym samym są oni mieszkańcami tego państwa, nie będąc jego obywatelami (mają status stałych rezydentów). W Izraelu występuje także sytuacja odwrotna. Ponad 620 tys. Izraelczyków mieszka w osiedlach żydowskich położonych na Zachodnim Brzegu Jordanu. Są oni obywatelami, ale faktycznie żyją poza granicami państwa.

Poruszone zagadnienia pokazują specyfikę nie tylko rozwiązań prawnych Izraela, ale również faktyczne problemy, które komplikują lub uniemożliwiają zastosowania rozwiązań typowych dla innych zachodnich demokracji. W sprawach związanych z obywatelstwem te problemy się w sposób szczególny ogniskują.

Bibliografia:

1. *Absentees' Property Law*, 5710-1950
<https://www.adalah.org/uploads/oldfiles/Public/files/Discriminatory-Laws-Database/English/04-Absentees-Property-Law-1950.pdf>
2. *Aliyah: Law of Return* <https://www.abrahamicstudyhall.org/2017/07/15/aliyah-law-of-return/>
3. Bensimon Doris., Errera Eglal., *Żydzi i Arabowie, Historia współczesnego Izraela*, Warszawa 2000.
4. Bojko Krzysztof, *Ludność arabska w Państwie Żydowskim* „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, 2004, nr 3, s. 57-68.
5. Cesarz Maciej, *The Diversity of Citizenship of Palestinians and its Impact on their Mobility: Passport and Visa Issues*, “Polish Political Science Yearbook”, 2018, nr. 2, s. 284–301.
6. Chojnowski Andrzej, Tomaszewski Jerzy, *Izrael*, Warszawa 2003.
7. *David Ben-Gurion and the question of 'Who is a Jew'*.
<https://www.thefreelibrary.com/David+Ben-Gurion+and+the+question+of+%27Who+is+a+Jew%27.-a0310867308>
8. *Declaration of Independence* <https://m.knesset.gov.il/en/about/pages/declaration.aspx>
9. Ernst Dan, *The Meaning and Liberal Justifications of Israel's Law of Return* „Israel Law Review”, 2012, z. 3, s. 564 – 602.
10. Herzl Theodor, *The Jewish State*, Nowy Jork 1988.
11. *Israeli Officials arrest convicted Red Spy Soblen*, „Rome News-Tribune”, 28.05 1962.
<https://news.google.com/newspapers?nid=348&dat=19620628&id=4JokAAAIBAJ&sjid=czEDAAAIBAJ&pg=6133,6470275>
12. *Israel Refuses Citizenship to Lansky, But Offers Him Special Travel Papers* „New York Times”, 12 IX1972. <https://www.nytimes.com/1972/09/12/archives/israel-refuses-citizenship-to-lansky-but-offers-him-special-travel.html>
13. *Israel Supreme Court: Ruling on Conversions to Judaism Done Abroad*
<https://www.jewishvirtuallibrary.org/supreme-court-ruling-on-conversions-to-judaism-done-abroad> (23.10.2022)

14. Izrael: *Burza po słowach rabina o imigrantach i gojach* 7.01.2020
<https://dorzeczy.pl/swiat/125543/izrael-burza-po-slowach-rabina-o-imigrantach-i-gojach.html>
15. Kaplan Jonathan <https://archive.jewishagency.org/society-and-politics/content/36566/>
16. Kozicki Andrzej, *Instytucjonalizacja symboliczna w Izraelu*, Warszawa 2019.
17. *Law of Return* <https://www.nbn.org.il/life-in-israel/government-services/rights-and-benefits/the-law-of-return/>
18. Matusiak Marek, „Rosyjska ulica” *miejsce i znaczenie imigrantów z byłego ZSRR w Izraelu*, Warszawa 2011, nr 84.
19. Masri Mazen, *The Implications of the Acquisition of a New Nationality for the Right of Return of Palestinian Refugees* „Asian Journal of International Law”, 2014, nr 5
20. O'Donnell Polyakov Emma, *Jewish-Christian Identities in Conflict: The Cases of Fr. Daniel Rufeisen and Fr. Elias Friedman* “Religions”, 2021, nr 12.
21. *Palestine Refugees* <https://www.unrwa.org/palestine-refugees>
22. Pohl Artur, *Wpływ judaizmu na prawodawstwo Izraela*, „Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM”, 2014, nr 9, s. 35-50.
23. *Prawo Statusu Światowej Organizacji Syjonistycznej i Agencji Żydowskiej dla Izraela 5713-1952*. Chok maamdan szel Ha-Histadrut ha-Cijonit ha-Olamit we-szel Ha-Sochnut ha-Jehudi le-Erec Israel,
24. 5713-1952, https://www.nevo.co.il/law_html/Law01/281_001.htm
25. *Rezolucja 302 Zgromadzenia ONZ z 9 grudnia 1949 r.* <https://www.unrwa.org/who-we-are> (27.10.2022).
26. Sosnowki Remigriusz, *Polityka migracyjna Izraela*, Warszawa 2014.
27. Ustawa o obywatelstwie. Chok ha-ezrachut 5712-1952,
https://www.nevo.co.il/law_html/law01/011_001.htm
28. *Ustawa o obywatelstwie polskim z 2 kwietnia 2009*. Dz.U. 2012 poz. 161.
29. *The Law of Return* <https://archive.jewishagency.org/first-steps/program/5131/>
30. *Total Immigration to Israel by Year* <https://www.jewishvirtuallibrary.org/total-immigration-to-israel-by-year>

31. Zawada Przemysław, *Kwestie obywatelstwa w stosunkach polsko-izraelskich*, Wrocław 2021, (nieopublikowana rozprawa doktorska – w zbiorach własnych Autora).
32. Zawada Przemysław, *Założenia polityki migracyjnej Izraela*, „Konteksty Społeczne”, 2019, z. 2.
33. *Ziemia Izraela i prawo do powrotu* „Biuletyn Migracyjny”, 2014, nr 48 <http://www.biuletynmigracyjny.uw.edu.pl/48-czerwiec-2014/ziemia-izraela-i-prawo-do-powrotu>
34. Zychowicz Piotr, , *Lieberman: Izrael tylko dla Żydów* <https://www.rp.pl/swiat/art7019731-lieberman-izrael-tylko-dla-zydow>